

Κατά το χρονικό διάστημα 2000-2010 διενεργήθηκαν συνολικά 51 σωστικές ανασκαφές σε οικόπεδα της Πάτρας και της ευρύτερης περιοχής, καθώς και στο Νομό Ηλείας. Παράλληλα, με την ευκαιρία αναστηλωτικών εργασιών, διενεργούνται και μικρής κλίμακας ανασκαφικές έρευνες στο εσωτερικό ναών. Οι αρχαιότητες, ανάλογα με τη σπουδαιότητά τους, άλλοτε διατηρούνται σε κατάχωση και άλλοτε αποδομούνται. Ιεραρχώντας το ανασκαφικό έργο, ιδιαίτερη μνεία γίνεται στις ακόλουθες περιπτώσεις:

ΠΑΤΡΑ

Συμβολή των οδών Γερμανού 170 και Κ. Παλαιολόγου (2000)

Αποκαλύφθηκε τμήμα εργαστηρίου κατασκευής και αποθήκευσης κεραμικών προϊόντων, η λειτουργία του οποίου αρχίζει τον 5ο και διαρκεί τουλάχιστον μέχρι τα τέλη του 8ου/αρχές του 7ου αιώνα. Επισημαίνεται ότι το 2006, στη διάρκεια σωστικής ανασκαφής στο όμορο προς Δ. οικόπεδο, αποκαλύφθηκε ένας ακόμη χώρος του εργαστηρίου, με δεκάδες ακέραια αγγεία.

Σημαντικότερο εύρημα αποτελεί ακέραιη πήλινη σφραγίδα ευχαριστιακού άρτου με εμπέστο διάκοσμο (εικ. 1), ίσως μοναδική περίπτωση κατά την οποία ο χώρος ανεύρεσης ταυτίζεται με τον τόπο κατασκευής της.

Οδός Δ. Γούναρη 77-79, οικόπεδο Π. Τερζή (2001)

Κοντά στην πλατεία Ψηλών Αλωνίων αποκαλύφθηκαν λείψανα λουτρικής εγκατάστασης πρωτοβυζαντινής περιόδου. Το κτήριο ήταν ενταγμένο στον πολεοδομικό ιστό της πρωτοβυζαντινής πόλης, με πρόσβαση σε έναν από τους κεντρικούς ρωμαϊκούς δρόμους, που οδηγούσε από το κέντρο στο λιμάνι. Αποτελούνταν από το αποδυτήριο (Α), το *tepidarium*

(Τ) και το *caldarium* (C). Πρόκειται για μικρό βαλανείο, που τυπολογικά κατατάσσεται στο λεγόμενο εν σειρά τύπο.

Υπήρξαν ποικίλα ευρήματα (τμήματα γυάλινων μυροδοχείων, κομμάτια ελαφρόπετρας, νομίσματα, ομάδες οστράκων και τρεις ακέрайοι αμφορείς), αλλά σημαντικό για τη χρονολόγηση του λουτρού ήταν νούμμιο του Αναστασίου Α' (491-518). Με βάση το νόμισμα, τα τυπολογικά στοιχεία, τα υλικά δόμησης και την τεχνολογία του, το λουτρό εντάσσεται στην ομάδα των πρωτοβυζαντινών λουτρών του 8ου αιώνα. Η ανοικοδόμησή του προσδιορίζεται πριν από το 518 και η λειτουργία του διήρκεσε μέχρι την απόφραξη του υπόγειου υπόκαυστου χώρου από το *tepidarium* προς το *caldarium* και την τοποθέτηση στο σημείο αυτό τριών αμφορέων του 8ου-9ου αιώνα, οπότε και μετατράπηκε σε αποθηκευτικό χώρο.

Άγιος Νικόλαος Βλατερού (2001)

Στη διάρκεια εργασιών αποκατάστασης του ναού του Αγίου Νικολάου, που επλήγη από το σεισμό του 1993, ήλθαν στο φως κάτω από το σημερινό δάπεδο, στην περιοχή του κεντρικού και του βόρειου κλίτους, λείψανα του δικτύου υδροδότησης της μεσαιωνικής πόλης (δεξαμενή, αγωγός και φρεάτιο καθαρισμού - αερισμού).

Η θολοσκέπαστη δεξαμενή λειτουργούσε ως ταμιευτήρας νερού από πηγή που αναβλύζει ακόμη και σήμερα και τροφοδοτούσε τον υδραγωγό, πλ. 0,50 μ., που αποκαλύφθηκε σε μήκος 6 μ., είχε σταθερή κλίση από Α. προς Δ. για την εξασφάλιση της ροής του νερού και καλυπτόταν με μεγάλες ασβεστολιθικές πλάκες, ενώ τα τοιχώματά του ήταν επιχρισμένα με υδραυλικό κονίαμα. Στα τοιχώματα του αγωγού υπήρχαν τοξωτά ανοίγματα και πήλινος αγωγός υπερχειλίσσης των υδάτων. Το φρέαρ καθαρισμού είχε κυκλικό στόμιο και καλυπτόταν με πλάκα.

Εικ. 1. Πάτρα, Συμβολή των οδών Γερμανού 170 και Κ. Παλαιολόγου. Σφραγίδα ευχαριστιακού άρτου (πρόσθια όψη).

Εικ. 2. Γραπτή κεραμική.

Εικ. 3. Εφυσλωμένη κούπα 13ου-14ου αιώνα.

Εικ. 4. Πήλινος λουλάς οθωμανικής περιόδου.

Εικ. 5. Ασημένιο ενώτιο.

Διακρίνονται τρεις, τουλάχιστον, φάσεις του δικτύου υδροδότησης, με κύρια αυτή των όψιμων παλαιοχριστιανικών χρόνων.

Μικρή Περιμετρική οδός Πάτρας (2007-2009)

Στη διάρκεια των εργασιών για τη διάνοιξη της Μικρής Περιμετρικής οδού Πατρών (Κόμβος Εξόδου), αποκαλύφθηκαν αρχιτεκτονικά λείψανα αρμοδιότητάς μας και η Εφορεία διενήργησε εκτεταμένη ανασκαφική έρευνα. Η περιοχή βρίσκεται νοτιοανατολικά του Κάστρου Πατρών και σε μικρή απόσταση από αυτό.

Τα κτηριακά λείψανα (οικιστικό σύνολο) είναι αποσπασματικά και μαρτυρούν τη συνεχή χρήση του χώρου από τα παλαιοχριστιανικά έως και τα οθωμανικά χρόνια.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν: α) τμήμα τείχους του Κάστρου, που μπορεί να ταυτιστεί με την οχυρωματική κατασκευή των Φράγκων, που περιέκλειε την πόλη έξω από την ακρόπολη και β) οικιστικές νησίδες μεσοβυζαντινών και υστεροβυζαντινών χρόνων.

Ο χώρος απέδωσε άφθονη κεραμική, πολλά λίθινα ευρήματα και 48 νομίσματα (εικ. 2-5).

Οδός Παντανάσσης 28, οικόπεδο ιδιοκτησίας Δήμου Πατρέων (2009)

Συνεχίστηκε και ολοκληρώθηκε η ανασκαφή που είχε ξεκινήσει από τη ΣΤ' ΕΠΚΑ. Αποκαλύφθηκε τμήμα κοσμικού κτηρίου (τετραγωνικής κάτοψης χώρος που έφερε κεραμοσκεπή στέγη και διέθετε θυράιό άνοιγμα, καθώς και μικρό μέρος ενός δεύτερου δωματίου) ή οικιστικού συγκροτήματος, στη θέση λίγο προγενέστερων κτηριακών λειψάνων. Η χρήση του – σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις (κεραμική, νομίσματα, τοιχοποιία) – εκτείνεται από τους παλαιοχριστιανικούς έως τους πρώιμους βυζαντινούς χρόνους (5ος-6ος αιώνας).

Εικ. 6-7. Πάτρα, οδός Παντανάσσης 28. Πήλινη σφραγίδα άρτου παλαιοχριστιανικής περιόδου και χάλκινο εικοσανούμμιο.

Στα πλέον αξιοσημείωτα ευρήματα της ανασκαφής συγκαταλέγονται: σχεδόν ακέραιη πήλινη σφραγίδα άρτου παλαιοχριστιανικής περιόδου (εικ. 6), μεγάλος αριθμός χάλκινων νομισμάτων (συνελέγησαν 94, κυρίως μικρές χάλκινες υποδιαίρεσεις (*minimi*) του 5ου-6ου αιώνα, αλλά και δύο εικοσανούμμια (εικ. 7) και πεντανούμμιο του 6ου αιώνα), μαρμάρινο τραπεζοφόρο με ακόσμητη, λεία επιφάνεια, χάλκινο αγκίστρι και επίμηκες μολύβδινο βαρίδι για τα δίχτυα.

Οδός Κανακάρη 135, οικόπεδο Μ. Καλιγοσφύρη (2008-2010)

Η ανασκαφική έρευνα έφερε στο φως τμήμα του βορειοανατολικού νεκροταφείου της πόλης των Πατρών, το οποίο ήταν οργανωμένο στα πρότυπα των αντίστοιχων ρωμαϊκών νεκροταφείων της Ιταλίας και των αποικιών της (εικ. 8). Μεταξύ άλλων, αποκαλύφθηκαν οι γωνίες δύο υπέργειων ταφικών μνημείων του 1ου αιώνα, με λίθινο κρηπίδωμα και πρόσοψη σε ταφική οδό (εικ. 9). Στον ταφικό περιβόλο που τα περιέκλειε, ερευνήθηκαν δώδεκα ακόμη κιβωτιόσχημοι τάφοι, οι οποίοι απέδωσαν πλήθος νομισμάτων, δηλωτικά της αδιάλειπτης χρήσης του νεκροταφείου από τον 1ο έως τον 6ο αιώνα.

Στο ανατολικό τμήμα του οικοπέδου αποκαλύφθηκαν κατάλοιπα βιοτεχνικής εγκατάστασης, με τμήματα αποθηκευτικών πύθων (εικ. 10), ενώ ανευρέθησαν και πολλά χάλκινα νομίσματα της πρωτοβυζαντινής περιόδου.

Εικ. 8. Γενική άποψη της ανασκαφής από Β./ΒΔ.

137

Εικ. 9. Ταφικό μνημείο με λίθινο κρηπίδωμα.

Εικ. 10. Αποθηκευτικός πίθος από το χώρο της βιοτεχνικής εγκατάστασης.

ΚΥΛΛΗΝΗ

Αρχαιολογικός χώρος Γλαρέντζας (2000-2004)

α) Στο πλαίσιο του έργου Ανάδειξης και Ανάπλασης του αρχαιολογικού χώρου Κάστρου Γλαρέντζας (ενταγμένο στα ΠΕΠ του Γ' ΚΠΣ) πραγματοποιήθηκαν μερικές αποχρωματώσεις, οι οποίες απέδωσαν σε μεγάλο βαθμό μια πρώτη εικόνα της μεσαιωνικής πόλης, προσφέροντας σημαντικά στοιχεία για τη φρουριακή αρχιτεκτονική της εποχής. Μεταξύ άλλων, αποκαλύφθηκαν: η περίμετρος του εξωτερικού οχυρωματικού περιβόλου, η τάφρος με τη μονότοξη λιθόκτιστη γέφυρα (εικ. 11), το τείχος και φρούριο του εσωτερικού περιβόλου (εικ. 12), τμήματα από τις πύλες και τους πύργους,

λουτρό με τριμερή διάταξη, αλλά και παραθαλάσσιος πύργος θεμελιωμένος σε πλέγμα από ξύλινες δοκούς. Στον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο ήλθαν στο φως κατάλοιπα πύργων, φρεάτια και ερείπια κτισμάτων, με αδιευκρίνιστες προς το παρόν χρήσεις. Η έρευνα απέδωσε και σημαντικά κινητά ευρήματα (εισηγμένη κεραμική και νομίσματα που περιέχονταν σε αποθήκη του 15ου αιώνα, τμήμα πλάκας με το θυρεό της δυναστείας των Βιλλεαρδουίνων κ.ά.).

β) Συνεχίστηκε και ολοκληρώθηκε η σωστική ανασκαφή στον Άγιο Φραγκίσκο, το γοτθικό ναό της μεσαιωνικής πόλης (εικ. 13): ανασκάφηκε δυτικά ο πυλώνας, αποκαλύφθηκε πλήρως το ορθογωνικής κάτοψης ιερό, υπολείμματα της κτιστής τράπεζας και τα παρεκ-

Εικ. 11. Γλαρέντζα. Η γέφυρα της τάφρου.

Εικ. 12. Γλαρέντζα. Το ανατολικό σκέλος του τείχους του φρουρίου, μετά την ανασκαφή και τη διαμόρφωση διαδρομών. Άποψη από ΝΑ.

Εικ. 13. Ο ναός από Δ., μετά την ολοκλήρωση της ανασκαφής.

Εικ. 15. Χάλκινοι πτερινιστήρες, που βρέθηκαν σε τάφο φράγκου ευγενούς, στο εσωτερικό του ναού.

Εικ. 16. Κούπες με πολύχρωμη διακόσμηση, εισηγμένες από τη Δύση.

Εικ. 14. Τοιχογραφικός διάκοσμος διατηρημένος στους τοίχους του ναού.

Εικ. 17. Βεργίο με διπλό στρώμα τοιχογραφιών, από πλαίσιο ανοίγματος. Διακρίνεται παράσταση προσώπου.

κλήσια, κλιμακοστάσιο μέσω του οποίου γινόταν η πρόσβαση από τον κυρίως ναό προς το ιερό, καθώς και εγκάρσιος τοίχος που διαιρεί το ναό σε δύο μέρη και διασώζει ζωγραφικό διάκοσμο (εικ. 14). Διαπιστώθηκε, επίσης, ότι εντός του μεσαιωνικού κτηρίου σώζονται ίχνη μεταγενέστερου μικρού οικοδομικού συγκροτήματος (ίσως μοναστηριού). Κατά μήκος των μακρών τοίχων του ναού αποκαλύφθηκαν συλημένοι κτιστοί τάφοι (μερικοί διέθεταν ψευδοσαρκοφάγους), με σπ-

μαντικότερα ευρήματα νομίσματα, εξαρτήματα ενδυμασίας, χάλκινους και σιδερένιους πτερινιστήρες (εικ. 15), θραύσματα από τα υαλοστάσια του μνημείου και αξιόλογα αρχιτεκτονικά μέλη του ναού – κυρίως βεργία με τοιχογραφικό διάκοσμο καρδιόσχημων θεμάτων (εικ. 17). Ερευνήθηκαν, επίσης, νεότερες λακκοειδείς ταφές στο δάπεδο του ναού. Στα κινητά ευρήματα της ανασκαφής κυριάρχησε η εισηγμένη εφυσωμένη κεραμική του 13ου-14ου αιώνα (εικ. 16).

Προϊστάμενοι

Μυρτώ Γεωργοπούλου (2000-2005)
Αναστασία Κουμούση (2006-2010)

Ανασκαφές

Συμβολή των οδών Γερμανού 170 και Κ. Παλαιολόγου, Άγιος Νικόλαος Βλατερού, Μικρή Περιμετρική οδός Πάτρας
Οδός Δ. Γούναρη 77-79, οικόπεδο Π. Τερζή
Οδός Παντανάσσης 28
Οδός Κανακάρη 135
Αρχαιολογικός χώρος Γλαρέντζας

Υπεύθυνοι αρχαιολόγοι

Αν. Κουμούση
Αφ. Μουτζάλη
Μ. Γκάτη
Μ. Στεφανοπούλου
Δ. Αθανασούλης, Αθ. Ράλλη